

Inzichten bij de inrichting van bosgebieden in verband met de openluchtrecreatie

J. van den Bos
Staatsbosbeheer

Inleiding

In de welvarende landen van de wereld hebben de doelstellingen voor het beheer van bosgebieden, gedurende de laatste twintig jaar snelle en belangrijke wijzigingen ondergaan. Behalve op de houtproductie wordt nu het beheer bewust ook op andere aspecten gericht, zoals bijvoorbeeld natuurbehoud, landschapsschoon, luchtzuivering en de openluchtrecreatie. Deze bewuste instelling op het geschikt maken van bosterreinen voor een veelzijdig gebruik ervan door de mens, heeft vooral op de bosinrichting een grote invloed. De traditioneel gebruikte methoden, formules en definities zijn voor de benadering van deze problematiek nog slechts gedeeltelijk bruikbaar.

De bosinrichting moet nieuwe denkmodellen, methodieken en procedures ontwikkelen. Deze ontwikkeling is in volle gang; vanzelfsprekend op dit moment vooral bij inrichtingsdiensten die betrokken zijn bij het beheer van terreinen in bezit van de overheid. Het voert te ver buiten het onderwerp van de artikelenserie in dit nummer van het *Bosbouw Tijdschrift*, hierop verder in te gaan. Duidelijk zij echter gesteld dat de openluchtrecreatie niet meer is dan een van de vele aspecten van het veelzijdig gebruik dat de mens van het bos maakt. De functies die het bos ten aanzien van de openluchtrecreatie kan vervullen mogen niet los gezien worden van alle andere functies die datzelfde bos tegelijkertijd moet en kan vervullen. "Multiple use" betekent niet "Single use openluchtrecreatie". De ideeën die in dit artikel ontwikkeld worden over uitgangspunten bij de inrichting van een bosgebied in verband met de openluchtrecreatie, moeten dan ook geïnterpreteerd worden als te zijn bouwstenen. Bouwstenen met behulp waarvan een denkmodel kan worden opgesteld. Op basis van dit denkmodel kan dan worden gediscussieerd over het facet openluchtrecreatie bij de bosinrichting.

Functies van het bos ten aanzien van de openluchtrecreatie en de consequenties ervan op de bosbehandeling

Bos is voor verschillende vormen van openlucht-

recreatie een aantrekkelijk milieu. Deze aantrekkelijkheid wordt bepaald door een groot aantal aspecten van de levensgemeenschap bos. Deze aspecten kunnen, sterk geschematiseerd, in de volgende drie groepen worden samengevat:

a Bos verhoogt de aantrekkelijkheid van een streek. Het vervult hierbij vnl. een landschappelijke functie, het geeft de streek een eigen sfeer, bepaalt het milieu.

b Bossen vormen een aantrekkelijke achtergrond, coulisse voor recreatievoorzieningen van velerlei aard, zoals speelvijvers, speelweiden, kampeer- en caravanterreinen, picknickplaatsen, enz.

c Het bos heeft een belangrijke functie bij de wandelrecreatie en andere toerende vormen zoals fietsen, paardrijden, autorijden. Het is de luwte, de zuivere lucht die een bos bieden die hierbij een rol spelen, maar zeker ook de eigen sfeer, de natuurlijkheid, de romantiek, de spanning voor mogelijk onverwachte ontmoetingen.

Bij de functie genoemd onder a en b is de rol die het bos speelt niet primair. Het publiek komt naar de speelvijver in het bos, de speelweide in het bos, het restaurant in het bos; niet in de eerste plaats naar het bos. Een speelvijver gelegen in een polder waaromheen een randbeplanting is aangebracht heeft een andere sfeer en is, misschien, aantrekkelijk voor andere groepen publiek. De aanwezigheid van "bos" is in de gevallen a en b dus weliswaar essentieel voor die bepaalde speelvijver, maar niet het primaire doel van de recreant.

Bij deze functies is de aard van het bos (houtsoortensamenstelling, leeftijdsklassensamenstelling, enz.) dan ook niet bepalend voor de mate waarin het bos deze functies kan vervullen. De bruikbaarheid van "de streek met veel bos" en van het bosgebied zelf, voor de recreatie is veel meer afhankelijk van de bereikbaarheid en toegankelijkheid per auto, van aard en intensiteit van de voorzieningen, vooral ook parkeervoorzieningen. Het bosbeheer in enge zin, de opstandsbehandeling, wordt er weinig of niet door beïnvloed.

Deze overwegingen worden ondersteund door de resultaten van een recreatieonderzoek van Heytze (1) uitgevoerd in de boswachterij Nunspeet van het Staatsbosbeheer. Ruim 80% van de bezoekers had

voor het vertrek van huis of vakantieverblijf de boswachterij als doel van de reis bestemd. Als reden hiervoor noemde 50% van deze bezoekers de aanwezigheid van voorzieningen (Zandenplas, Petersom Ramringweg, enz.); 48% noemde tevens als argument hiervoor het mooie bos, de rust en de stilte.

Kennelijk is dus de combinatie van de recreatieve voorziening en het bos veelal de reden van de bewuste keuze. Elk type bos kan deze functie vervullen. Dus ook het in verband met de openluchtrecreatie zo vaak verfoeide productiebos. Bij de vormen van recreatie genoemd onder c, wandelen, paardrijden, enz. is het bos directer betrokken. Hierbij wordt het bos bewust gekozen als gebied om te wandelen, te fietsen, paard te rijden.

De argumenten van deze bewuste keuze kunnen niet exact worden geformuleerd. Daarvoor zijn ze te subjectief en ook, te weinig onderzocht. Gedeeltelijk is het omdat het bos luwte biedt en het er lekker ruikt, de lucht zuiver is. Gedeeltelijk is het omdat vooral het bos wordt verbonden met het begrip "natuur". In het bos wandelen is veelal het synoniem van "de natuur intrekken". Hierbij vooral is de motivering sterk subjectief, misschien wel voor elk mens verschillend. Altijd is het waarschijnlijk wel het zoeken van een omgeving, een milieu dat een tegenwicht vormt op het stedelijke milieu. Gedeeltelijk is het ook omdat het bos "mooi" wordt gevonden (bij sneeuw, voorjaar, herfst) of omdat men er zich, in tegenstelling tot in de steden, vrij kan bewegen, zonder gevaar.

Door deze sterk subjectieve en daardoor zeer verschillende motivering is het niet mogelijk duidelijk te formuleren aan welke voorwaarden een bos moet voldoen om optimaal geschikt te zijn voor deze vormen van recreatie.

Bepalend voor deze geschiktheid zijn waarschijnlijk ook hier weer in de eerste plaats de bereikbaarheid per auto en goede parkeervoorzieningen. Een ruime toegankelijkheid met vooral ook een goede, duidelijke structurering van het wegennet (leidend naar doelen, weinig gevaar voor verdwalen enz.), het weren van storende vormen van verkeer (auto's, bromfietsen). Waarschijnlijk heeft ook de bossamenstelling invloed op de geschiktheid voor deze vormen van recreatie. De indruk van "natuurlijkheid" moet worden gehandhaafd: afwisseling in houtsoorten, leeftijden, open en gesloten ruimten, onverwachte elementen, ontmoeting met dieren. De wijze van bosbehandeling zal door deze recreatievormen sterker worden beïnvloed dan door de onder a en b genoemde. De mate van deze beïnvloeding is zo zeer afhankelijk van de plaatselijke situatie dat het niet mogelijk is deze nader aan te duiden.

Onder meer wordt ze beïnvloed door de geografische ligging van het terrein, de geomorfologie, de bodem, de aard van de begroeiing, enz.

Een normaal, op duurzaamheid gericht, bosbeheer biedt echter reeds veel waarborgen voor afwisseling,

bijvoorbeeld in leeftijd, houtsoort en bedrijfsvorm.

Ruimtelijke afwisseling kan in veel terreinen worden bereikt door van reeds aanwezige natuurterreinen, en van voor boomgroei weinig geschikte terreingedeelten gebruik te maken.

Uitgangspunten ten aanzien van de recreatieve voorzieningen in beheersplannen

In de bos- en natuurterreinen moeten alleen die vormen van recreatie worden ontwikkeld die wat de aard van de voorzieningen en het voorzieningenniveau betreft passen in een natuurlijke omgeving. Stedelijke elementen moeten hierbij zoveel mogelijk worden vermeden. De sfeer van de terreinen moet een tegenwicht vormen op de urbane sfeer. Binnen dit uitgangspunt is de intensiteit en de aard van de voorzieningen vooral afhankelijk van de geografische ligging en de aard van het terrein.

Het gedragspatroon van de recreanten zoals dat nu kan worden waargenomen is sterk gevarieerd. Over de motiveringen die aan dit gedragspatroon ten grondslag liggen is nog zeer weinig bekend. Onder andere hierdoor zijn veranderingen in de toekomst in dit gedragspatroon bijna niet te voorspellen. Daarom moet het beheer enerzijds gericht zijn op het ontwikkelen van voorzieningen die een gedifferentieerd recreatiepatroon mogelijk maken, anderzijds daarbij echter voor grote terreingedeelten erop gericht zijn dat, nu nog onbekende ontwikkelingen in de toekomst, mogelijk blijven. Een methode om dit te bereiken biedt de zonering. Hiermede kan worden bereikt:

1 De differentiatie in het recreatiepatroon, tevens het scheiden van verschillende recreatievormen. Hierdoor wordt het ook mogelijk een recreatieve functie te combineren met andere, bijvoorbeeld natuurbehoud, faunabeheer enz.

2 "Reserveren" van terreinen voor toekomstige ontwikkelingen. Het niet kennen van toekomstige veranderingen in het recreatiepatroon moet vooral leiden tot terughoudendheid bij het ontwikkelen van inrichtingen waarvan het moeilijk is deze in de toekomst te veranderen of aan te passen. In het algemeen geldt dit vooral voor de voorzieningen die horen bij vormen van geconcentreerde recreatie (zgn. "massa"-recreatie). In het huidige recreatiepatroon bestaat juist hieraan grote behoefte. De situering en vooral de omvang ervan moeten echter zeer zorgvuldig worden overwogen. De inrichting moet optimaal zijn, hierbij past geen terughoudendheid.

Essentieel voor de bruikbaarheid van een gebied of een gedeelte ervan voor vrijwel alle vormen van recreatie zijn de bereikbaarheid en de toegankelijkheid.

Terreingedeelten die in de zonering verschillende recreatieve functies hebben gekregen moeten elk

voor zich goed bereikbaar zijn, d.w.z. ook per auto. Deze terreingedeelten moeten daarnaast goed toegankelijk zijn. Het wegennet moet een logische en dus duidelijke structuur hebben, het moet esthetisch verantwoord zijn, het moet doelmatig zijn, dus afgestemd op de functie van het terrein.

Het genoemde verband tussen aard van de voorzieningen en de geografische situatie kan, zeer schematisch, als volgt worden weergegeven:

A Terreinen liggend in parkgebieden als bedoeld in de Tweede Nota over de Ruimtelijke Ordening in Nederland (vb. boswachterij Ugchelen, Hoenderloo, Haarle, Schoonloo, enz.). Hier richt het bosbeheer zich op: het ontwikkelen van voorzieningen die een gedifferentieerd recreatiepatroon mogelijk maken: een goede bereikbaarheid en toegankelijkheid:

als regel: wandelrecreatie
fiets- en bromfietsrecreatie
autorecreatie
(aanleg toeristische en recreatiewegen).

Verblijfsrecreatie: paspoort- en groepskampeerterrainen. Bij deze vormen behorende voorzieningen als: parkeerplaatsen, picknickplaatsen, speelweiden, dagcampings, schuilhutten, bezoekerscentrum.

De inrichting en vormgeving van de voorzieningen is eenvoudig, gericht op "zelf doen" door publiek; urbane elementen zoveel mogelijk vermijden.

Incidenteel: voorzieningen met het uitgesproken karakter van concentratiepunt als bijvoorbeeld: speelvijver, restaurant, kiosken met toiletgebouwen enz.

B Terreinen liggend in stadsgewestparken als bedoeld in de Tweede Nota (vb. Mast- Liesbos, Emmerdennen, Dorst enz.). Uitgaande van instandhouding van het boskarakter; zo gedifferentieerd mogelijke vormen van recreatie over de gehele oppervlakte. Als regel ontwikkelen van "concentratiepunten": speelvijver, hertenkamp, restaurant, manege, enz. Bij de inrichting hiervan een hoog voorzieningenniveau: kiosken, toiletgebouwen, speelwerktuigen, enz. Aanleg van parken: "geconcentreerde wandelgebieden" waarin maximale differentiatie.

Slot

In het voorgaande is een poging gedaan de openluchtrecreatie te behandelen als één van de aspecten van het veelzijdige gebruik door de mens van het bos zoals een "bosinrichter" die ervaart.

In de inleiding is gesteld dat dit eigenlijk niet mogelijk is. Immers het gaat in feite bij de inrichting om een integrale visie op alle functies van het bos tegelijkertijd. Nu is het opvallende, en ook het vreemde, dat de Nederlandse bosbouwers daarbij de functie houtproductie het meest discutabel stellen.

Het is een volstrekt overbodige, en eigenlijk ook onbegrijpelijke, onderwaardering van de levensgemeenschap bos, te menen dat deze niet rijk genoeg gevarieerd zou zijn om aan alle eisen die wij er aan stellen tegelijkertijd te voldoen. Het is echter niet alleen opvallend of vreemd, het is ook gevaarlijk. Wij moeten bedenken dat nog steeds geldt dat wat Hellinga (2) in 1963 opmerkte: "dat een economisch gezonde basis voor het bos noodzakelijk is, wil het bos op den duur zijn functie geïntegreerd kunnen vervullen, daar een beheer niet gericht op de houtproductie het bos op den duur doet verdwijnen en andere vormen van bodemgebruik in de plaats van het bos komen".

Literatuur

- 1 Heytze, J. C. Bos en recreatie; een onderzoek naar vormen van openluchtrecreatie in de boswachterij Nunspeet. Staatsbosbeheer. 1968.
- 2 Hellinga, G. 1963. Produktiebos en rekreatiebos. Ned. Bosb. T. 35 (4): 128—132.